

Náležitosti právních úkonů, následky vadných právních úkonů

1. Pojem právních úkonů

Úkony jsou právní skutečnosti, které spočívají v určitém lidském chování (vědomí a vůle).

Úkony se třídí na

právní úkony a protiprávní úkony

podle toho, zda je objektivní právo schvaluje (**aprobuje**) či zakazuje (**reprobuje**).

Obojí mohou být uskutečněny

činnostmi subjektu, tj. jeho konáním (**úkony komisivní**) nebo

nečinnostmi subjektu, tj. nekonáním něčeho (**úkony omisivní**).

Například prodlení dlužníka může být projevem jeho nekonání (nečinnosti). Stejně tak je projevem nekonání, pokud akceptant neprojeví v určité lhůtě souhlas s nabídkou. Nekonání může mít rovněž význam v případě vydržení vlastnického práva nebo práva odpovídajícího věcnému břemeni. Nekonání tedy není dáno jakoukoli nečinností, nýbrž je vždy relativní jako negace určitého předpokládaného konání.

2. Pojmové znaky právních úkonů

Právní úkony jsou definovány (§ 34) jako

- projevy vůle

- směřující

- ke vzniku, změně nebo zániku (zrušení) práv a povinností nebo ke způsobení jiných právních následků, které právní předpisy s takovými projevy vůle spojují.

Naplnění těchto znaků je základním předpokladem pro otázku **vzniku** právního úkonu.

a) vůle

Vůle je **psychický vztah** jednatelova k zamýšlenému (chtěnému) následku.

• Existence skutečné vůle bude zkoumána zejména tehdy, jestliže její projev vyvolává **pochybnosti o její existenci**.

• Vůle projevená právním úkonem nemusí být vždy vůlí toho, kdo ji projevuje (např. jednání zákonného zástupce nebo opatrovníka)

b) projev

Projevem vůle je jakákoli její vnější manifestace seznatelná jiným osobám.

Komisivní právní úkony se dále dělí na právní úkony

výslovné a právní úkony **konkludentní**.

• **Výslovné** právní úkony jsou úkony vyjádřené lidskou řečí (ústně i písemně)

Právní úkony učiněné ústní formou se nazývají **verbální**, učiněné písemnou formou jsou úkony **literární**. Některé právní úkony jsou obligatorně literární (uznání dluhu), některé mohou být obligatorně verbální (v současné právní úpravě uzavření manželství).

• Právní úkon **konkludentní**

Jde o projev vůle učiněný konkludentními činy, tedy projev učiněný **jinak než výslovně**. Je to takový projev, který nemá znaky výslovného projevu, ale vyjadřuje vůli jednatelova takovým způsobem, že se

zřetelem ke všem okolnostem případu nezanechává pochybnosti o tom, že jde o projev vůle jednatelce a jaký je obsah jeho vůle (projevení nesouhlasu otočením hlavy ze strany na stranu, zvednutí ruky při hlasování, „projetí“ kreditní karty čtecím zařízením, vhození mince do automatu a zmáčknutí tlačítka atd.)

- Právní úkony mohou být vykonány i **mlčky**

V občanském právu však neplatí zásada, že ten, kdo mlčí, souhlasí („*qui tacet, consentire videtur*“). Právně relevantní jsou tedy takové smluvní formulace, které s mlčením (nečinností) nespojují právní následky. Například klauzule: „*Neodpovíte-li do určité doby na náš návrh, budeme mít za to, že návrh odmítáte*“ (viz § 43b odst. 1 písm. a).

c) zaměřenost projevu vůle

Vůle musí směřovat ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností (vůle projevená v žertu, při výuce nebo při hře nemusí směřovat ke vzniku právního vztahu).

d) uznání projevu vůle právní řádem

Projev vůle způsobuje právní následky jen tehdy, jestliže právo s takovým projevem určité následky spojuje.

Toto kritérium má význam především při rozlišování tzv. translačních a obligačních účinků smluv o převodu nemovitostí (§ 133 ObčZ). Obdobně je tomu například u ručení (to sice vzniká na základě dohody věřitele s ručitelem [která může být i ústní], nicméně právní skutečností způsobující vznik závazku z ručení je až jednostranné písemné prohlášení ručitele - § 546 ObčZ).

Jakmile jsou naplněny pojmové znaky právního úkonu, tento **VZNIKÁ** (je tzv. perfektní).

Vznik právního úkonu se potom dále rozlišuje v závislosti na tom, zda jde o právní úkony **jednostranně neadresované** (závěť), **jednostranně adresované** (výpověď), nebo **dvoustranné** (smlouva).

3. Náležitosti právních úkonů

Následky, které účastníci zamýšlejí, vznikají pouze z projevů vůle, které jsou platnými právními úkony, to znamená z projevů vůle, které mají všechny zákonem stanovené náležitosti právních úkonů. Předpokladem platnosti právních úkonů je splnění těchto náležitostí:

I) Náležitosti osoby

Předpokladem platnosti právního úkonu je způsobilost toho, kdo úkon činí, k právním úkonům (§ 38).

Jestliže právní úkon činí osoba, která byla zbavena či omezena ve způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím, je tento úkon neplatný.

Neplatný je i právní úkon osoby, která jedná v duševní poruše, ať trvalé či jen přechodné, která ji činí k tomuto právnímu úkonu nezpůsobilou.

II) Náležitosti vůle

a) svoboda

Nedostatkem svobody vůle je jednání pod nedovoleným nátlakem ze strany druhého účastníka smlouvy nebo třetí osoby. Z důvodů tradičních rozeznává teorie občanského práva dva druhy takového nátlaku, a to

- **přímé - fyzické donucení** (*vis absoluta*) a
- **bezprávnou výhrůžku** (*vis compulsiva*).

b) vážnost

Projev, který je pouze zdánlivě projevem vůle a ve skutečnosti však tu vůle není nebo skutečná vůle je jiná, je podle § 37 neplatný. Do této kategorie patří úkony provedené **žertem**, **ve hře**, při **vyučování** atd. a dále

úkony simulované.

Neváznost vůle je zároveň **rozporem** skutečné vůle s vůlí projevenou.

Simulovaný je právní úkon předstíraný, tj. takový projev, který má působit jako úkon vážný, ale ve skutečnosti **vážně míněn** není, neboť nevyjadřuje vůli způsobit právní následky. **Simulovaný** právní úkon je neplatný.

Se simulací dále souvisí tzv. **disimulace**, která spočívá v tom, že právním úkonem simulovaným je zastírán jiný právní úkon míněný vážně. Tak např. účastníci simulují darovací smlouvu, ve skutečnosti však mají na mysli smlouvu kupní. Zde je darovací smlouva právním úkonem simulovaným a kupní smlouva právním úkonem disimulovaným (zastřeným). S disimulovanými právními úkony se v praxi můžeme setkat především v oblasti daňové:

§ 2 odst. 7 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků: „*Při uplatňování daňových zákonů v daňovém řízení se bere v úvahu vždy skutečný obsah právního úkonu nebo jiné skutečnosti rozhodné pro stanovení či vybrání daně, pokud je zastřený stavem formálně právním a liší se od něho*“.

Případy disimulovaných právních úkonů se posoudí tak, že **neplatný je právní úkon simulovaný** (darovací smlouva), kdežto právní úkon **disimulovaný** je platný, ledaže by byl dán nějaký důvod i jeho neplatnosti (§ 41a odst. 2).

c) absence omylu

Vůle je proto vadná i tehdy, jestliže k jejímu projevu došlo v důsledku **omylu** (§ 49a).

Předpokladem právní relevance omylu je to, že se týká **takové okolnosti, že by bez něho k právnímu úkonu nedošlo** (omyl **podstatný**). Rozlišujeme

omyl v předmětu plnění (*error in corpore*),
v jakosti dohodnutého plnění (*error in qualitate*),
v osobě účastníka (*error in persona*), anebo
v povaze právního úkonu (*error in negotio*).

Další náležitostí právní relevance omylu je to, že druhý účastník právního úkonu (smlouvy) omyl svého spolukontrahenta **vyvolal**, anebo o něm, ač ho sám nevyvolal, se zřetelem ke všem okolnostem musel vědět.

Omyl za těchto předpokladů činí právní úkon neplatným - jde o **neplatnost relativní** (§ 40a). Neplatnosti právního úkonu pro omyl se nemůže dovolat ten, kdo jej úmyslně či neúmyslně způsobil nebo o něm věděl či vědět musel (§ 40a).

d) absence tísně

Ten, kdo uzavřel smlouvu v **tísni za nápadně nevýhodných podmínek**, může od ní **odstoupit** (§ 49). Tíseň je objektivní stav. K možnosti odstoupení od smlouvy se navíc kumulativně požaduje, aby byl právní úkon učiněn za nápadně nevýhodných podmínek.

Jestliže však jedna ze stran využije nevýhodného postavení strany druhé (má tedy vědomost o existenci takové nevýhody) a protiplnění takto znevýhodněné strany je podstatným způsobem nižší, než by tomu bylo za normálních okolností, může být taková smlouva hodnocena jako smlouva lichevní a být neplatná pro rozpor s § 39 ObčZ (viz *rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. dubna 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001*).

III. Náležitosti projevu

V praxi se vyskytují případy, že vůle je sice bezvadná, ale vadný je její projev.

Jde o situace, kdy projev je **nesrozumitelný, neurčitý** anebo postrádající náležitou **formu** (§ 37, § 46).

• neurčitost

Projev je neurčitý tehdy, nelze-li spolehlivě a přesně zjistit jeho obsah a nelze-li tuto neurčitost odstranit ani **výkladem projevu** (§ 35 odst. 2 ObčZ).

Neurčitost projevu působí neplatnost právního úkonu.

K pojmu určitosti právního úkonu viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. července 2002, sp. zn. 22 Cdo 919/2001

- forma

Občanské právo obecně stojí na zásadně neformálnosti právních úkonů. Právní úkony lze vykonat zpravidla v jakékoli formě neboli **písemně, ústně i konkludentně**.

V některých případech však zákon požaduje k platnosti právních úkonů určitou **formu (zákonná forma)** – např. se jedná o **smlouvy o převodech nemovitostí** (§ 46 odst. 1). Písemná forma se požaduje přímo ze zákona i při některých jednostranných úkonech, z nichž nejdůležitější je **závěť** (§ 476).

Písemnou formu smlouvy si však mohou domluvit i účastníci smlouvy sami (tzn. **smluvní forma projevu**).

U převod nemovitostí, projevy účastníků musí být obsaženy v téže listině, na které musí být též uvedeny podpisy obou účastníků (§ 46 odst. 2, § 40 odst. 3).

Nedostatek zákonné či smluvní formy činí právní úkon **neplatným**. V případě smluvní formy se však jedná o neplatnost relativní (§ 40a).

To, co bylo splněno na dluh neplatný jen pro nedostatek formy, nelze žádat zpět (zde se podle § 455 odst. 1 nejedná o bezdůvodné obohacení).

IV. Náležitosti předmětu právního úkonu (§ 37 odst. 2, § 39)

a) možnost právního úkonu

Jde o možnost plnění, které je předmětem právního úkonu. Je-li toto plnění nemožné, bude právní úkon neplatný. Nemožnost musí být **počáteční** (musí existovat v době, kdy byl právní úkon učiněn). Kdyby vznikla později, šlo by o nemožnost následnou, která by nepůsobila neplatnost právního úkonu (§ 37 odst. 2), ale **zánik závazkového právního vztahu** (§ 575).

b) dovolenost právního úkonu

Je dána tehdy, jestliže úkon je v rozporu se zákonem nebo jestliže zákon obchází anebo se přičí dobrým mravům (§ 39).

V. Obsah právních úkonů

- Obsahem právních úkonů je určení práv a povinností, které budou obsahem právního vztahu. V obsahu právního úkonu se rozeznávají různé složky, a to:

a) složky **podstatné** (*essentialia negotii*), které se pro platnost právního úkonu bezpodmínečně požadují (například u kupní smlouvy určení předmětu koupě a kupní ceny - § 588),

b) složky **pravidelné** (*naturalia negotii*), které se pravidelně v právních úkonech vyskytují (ujednání o místě, jakosti, či času plnění, které však nejsou pro platnost právního úkonu nezbytné); v případě absence takových ujednání je obsah právního vztahu určován obecnými ustanoveními zákona – např. §§ 496, 563, 591 apod.

c) složky **nahodilé** (*accidentalia negotii*), které se vyskytují v právních úkonech jen nahodile případ od případu (podmínky, vedlejší ujednání u kupní smlouvy - §§ 601 až 610 apod.)

- Obsahem právních úkonů mohou být, pokud to zákon nevyklučuje (např. § 478 u závěti), podmínky (§ 36).

Podmínka je vedlejší ustanovení v právním úkonu, kterým se účinnost právního úkonu činí závislou na nejisté skutečnosti, o níž v době, kdy právní úkon byl učiněn, **nebylo účastníkům známo, zda v budoucnu nastane**, resp. kdy nastane (např. kdy určitá osoba zemře).

Podmínky jsou **odkládací** (suspensivní) anebo **rozvazovací** (rezolutivní).

Při podmínce odkládací účinnost právního úkonu nastane teprve tehdy, až se splní podmínka.

Naproti tomu při podmínce rozvazovací nastupuje platnost i účinnost právního úkonu v zásadě hned, avšak splní-li se podmínka, účinnost právního úkonu zanikne.

Byla-li podmínka sjednána tak, že není jasné, zda byla míněna jako odkládací nebo rozvazovací, má se za to, že je **odkládací**.

- Obsahem právních úkonů mohou být i jiná vedlejší ustanovení, jako zejména **stanovení doby** (doložka času). Stanovení doby se podobá podmínce tím, že vznik, změnu či zánik právních následků právních úkonů váže na uplynutí určité doby.

6. Právní následky vadných právních úkonů

Právními následky vadných právních úkonů jsou:

- **neplatnost** právního úkonu (*negotium nullum*),
- **odporovatelnost** právnímu úkonu (relativní bezúčinnost),
- možnost **jednostranně odstoupit od smlouvy**.

I) Neplatnost

Neplatné jsou právní úkony, jimž se nedostává některé náležitosti, kterou zákon pod sankcí neplatnosti požaduje.

Neplatnost má dva stupně:

neplatnost **absolutní** a
relativní.

Při neplatnosti právní úkon vzniká, je však neplatný, takže se na něj hledí, jako by byl nevznikl, ledaže by se ovšem mohl podle zákona konvalidovat nebo že by se relativní neplatnosti právního úkonu oprávněně nedovolal.

V občanském zákoníku platí zásada, že neplatné právní úkony jsou **neplatné absolutně**, pokud je zákon výslovně a taxativně neprolašuje za neplatné relativně (§ 40a).

Rozdíl mezi absolutní a relativní neplatností:

a) **Absolutní neplatnost** (*negotium nullum*) nastává bez dalšího přímo ze zákona (*ex lege*). Plnění, k němuž z absolutně neplatného úkonu došlo, zakládá **bezdůvodné obohacení** (§ 451 odst. 2, § 457 ObčZ). K absolutní neplatnosti přihlíží soud i **bez návrhu** (*ex offio*). Zpravidla pokud je tedy soudu předložena smlouva, soud sám může posoudit, zda je platná (bez toho, aniž by to jedna ze stran namítala).

Absolutní neplatnost nemůže být zhojena konvalidací. Absolutní neplatnost právního úkonu se nepromlčuje.

b) **Relativní neplatnost právního úkonu** nenastává přímo ze zákona. Relativně neplatný právní úkon působí právní následky, jako by byl platný, pokud jich nebude zbaven. Relativní neplatnost právního úkonu nastává **jednostranným uplatněním**, tj. v okamžiku, kdy projev toho, který je neplatností dotčen a jenž se jí domáhá, **dojde druhému účastníku právního úkonu**. Relativní neplatnost nastává *ex tunc*. Relativní neplatnost právního úkonu pomine, jestliže důvod neplatnosti dodatečně odpadl (konvalidace). V takových případech se již neplatnosti úkonu s úspěchem domáhat nelze.

K relativní neplatnosti soud nepřihlíží z úřední povinnosti, nýbrž jen na návrh. Návrh může podat ten, kdo byl neplatným právním úkonem **dotčen**. Právo dovolat se relativní neplatnosti se promlčuje ve třech letech (srov. § 865 odst. 4). Tato tříletá promlčecí lhůta začíná obecně běžet ode dne uskutečnění věcného plnění.

Dovolat se relativní neplatnosti nemůže ten, kdo ji sám, třeba nezaviněně, způsobil (§ 40a).

Neplatnost právního úkonu může být úplná nebo jen částečná. Jestliže se důvod neplatnosti týká jen části právního úkonu, je neplatná jen tato část. Co do zbytku je právní úkon platný, ledaže by z okolností, za kterých

k němu došlo, vyplývalo, že neplatnou část nelze oddělit od ostatního obsahu (§ 41).

Neplatnost právního úkonu, a to jak absolutní, tak relativní působí **od počátku** (*ex tunc*), to znamená, že se na neplatný úkon hledí tak, jako by nikdy nevznikl. Skutečnost, že se na neplatné úkony hledí *ex tunc*, jako by nikdy nevznikly, má u absolutní neplatnosti za následek, že takovéto právní úkony nikdy nezaložily práva a povinnosti. Jestliže někdo z neplatného právního úkonu již plnil, může žádat vrácení toho, co splnil (§ 451 odst. 2, § 457).

Vznikla-li někomu v důsledku neplatnosti právního úkonu **škoda**, může se podle § 42 domáhat její náhrady podle § 420 proti tomu, kdo neplatnost právního úkonu zavinil.

Od právních úkonů neplatných je třeba rozlišovat **právní úkony zdánlivé - nicotné** (*non negotium*). Zdánlivými právními úkony jsou takové projevy vůle, které vůbec nemají pojmové znaky právních úkonů. Praxe soudů posuzuje z praktických důvodů zdánlivé právní úkony jako absolutně neplatné.

II) Odporovatelnost, neúčinnost

Odporovatelné jsou podle § 42a právní úkony učiněné s **úmyslem** zkrátit uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele (*in fraudem creditoris*). Takovéto právní úkony sice zůstávají v platnosti ve vztahu ke třetím osobám, mohou však být pravomocným rozhodnutím soudu na návrh věřitele formou odpůrčí žaloby zbaveny právních následků vůči němu. Jde o tzv. **relativní bezúčinnost** právního úkonu vůči zkrácenému věřiteli.

Specifickou úpravu odporovatelnosti představují §§ 235 až 243 InsZ pro účely insolvenčního řízení.

III) Jednostranné odstoupení od smlouvy

To přichází v souvislosti s vadami právních úkonů do úvahy tehdy, byla-li smlouva uzavřena v tísní za nápadně nevýhodných podmínek.

Kromě toho připadá do úvahy samozřejmě v těch případech, kdy tak stanoví zákon (§ 57, § 623) nebo smlouva (§ 497).